

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΣΤΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΑΘΗΝΩΝ

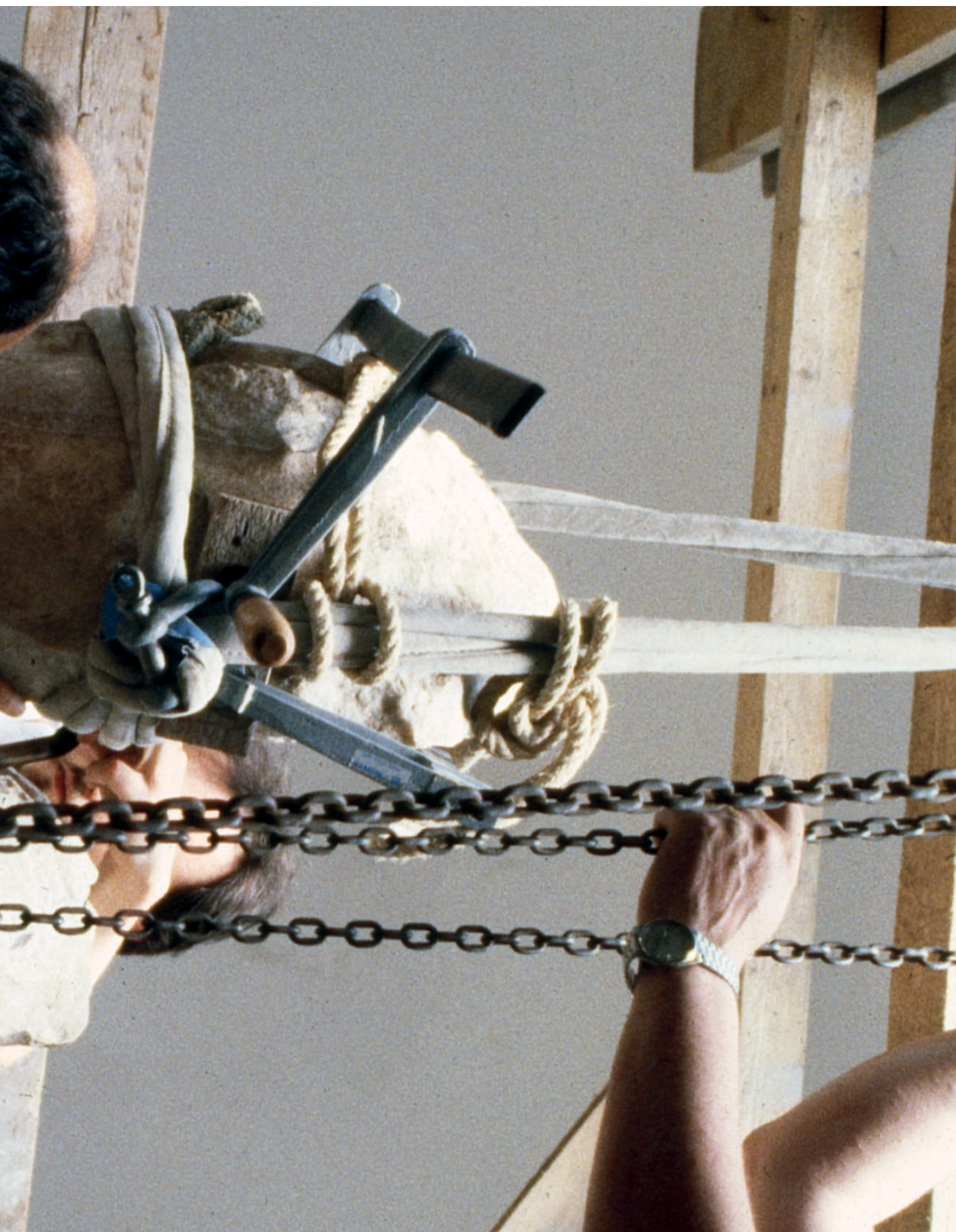
Άγγελος Σωτηρόπουλος

*Συντηρητής αρχαιοτήτων και έργων τέχνης (MSc),
DAI Αθηνών, με τη συμβολή του Jan – Marc Henke
(Διευθυντής του Φωτογραφικού Αρχείου και της
Ανακατής στο Ηράϊον Σάμου)*

Το ΔΑΙ Αθηνών απασχολούσε ανέκαθεν συντηρητές αρχαιοτήτων σε κάθε αρχαιολογικό χώρο και ανασκαφή όπου έχει αναλάβει δράση, πρακτική που σκοπεύει να ενισχύσει, αναπτύσσοντας παράλληλα και την ένοια της προληπτικής συντήρησης.

01

Σάμος, Κατά τη διάρκεια συγκέντρωσης τμημάτων της κεφαλής με το πρόσωπο του Κούρου (D-DAI-ATH-2017-31540, φωτ.: H. Kyrialeis).

02

03

02

Κεραμεικός. Ο Ταύρος στον ταφικό περίβολο του Διονυσίου Κολλυτέως, κατά τη διάρκεια τοποθέτησης του αντιγράφου. Αρχείο DAI (φωτ.: J. Stroszeck).

03

Ο συντηρητής αρχαιοτήτων Klaus von Woyski. Αρχείο DAI.

04

04

Συγγράμματα, σημειώσεις και βιβλιογραφία προηγούμενων δεκαετιών, σχετικά με τη συντήρηση αρχαιοτήτων. Αρχείο DAI (φωτ.: Α. Σωτηρόπουλος).

05

Κεραμεικός. Ο Ταύρος από τον ταφικό περίβολο του Διονυσίου Κολλυτέως κατά την κατασκευή αντιγράφου. Διακρίνεται ο συντηρητής Γιάννης Παπαρηγορίου. Αρχείο DAI (φωτ.: J. Stroszeck).

05

Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ μέρος των δράσεων του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου (DAI) Αθηνών. Σκοπός της συντήρησης είναι η παράταση του χρόνου ζωής των ευρημάτων και η ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τους. Ο συντηρητής αρχαιοτήτων καλύπτει ένα μεγάλο φάσμα εργασιών ξεκινώντας από τη στιγμή της εύρεσης ενός αντικειμένου και την εφαρμογή πρώτων σωστικών μέτρων, μέχρι τη στιγμή της έκθεσης ή της αποθήκευσης, αντιμετωπίζοντας συχνά σύνθετα προβλήματα. Το DAI, με προσωπικό από την Ελλάδα, τη Γερμανία και άλλες χώρες, απασχολούσε ανέκαθεν συντηρητές αρχαιοτήτων σε κάθε αρχαιολογικό χώρο και ανασκαφή όπου δραστηριοποιείται.

Ο πρώτος μόνιμος συντηρητής αρχαιοτήτων του DAI Αθηνών υπήρξε ο Klaus von Woyski (1931–2017) (εικ. 3), ο οποίος εργάστηκε σε μόνιμη βάση από το 1970 έως το 1999, αφήνοντας πλούσιο έργο τόσο στη συντήρηση, όσο και στην οργάνωση εργαστηρίων. Ο von Woyski, με κλίση στη ζωγραφική και τη γλυπτική, θήτευσε αρχικά στη σχολή ζωγραφικής του Charles Crodel, ενώ αργότερα συνέχισε τις σπουδές του πλάι στον ζωγράφο και συντηρητή έργων τέχνης Kurt Bunge στη Halle της Γερμανίας, από όπου και αποφοίτησε το 1956. Εργάστηκε σε όλες τις ανασκαφές του DAI Αθηνών, ενώ διατηρούσε το βασικό του εργαστήριο στο κεντρικό κτήριο του Παρρατήματος. Ο von Woyski στα χρόνια της θητείας του είχε την τύχη να πάρει μέρος σε πολλές και σημαντικές εργασίες συντήρησης και αποκατάστασης. Στον αρχαιολογικό χώρο του Κεραμεικού συνεργάστηκε με τον τεχνίτη του DAI, Αριστείδη Παπαγρηγορίου (1917–1996), ιδιαίτερα όσον αφορά την προστασία σημαντικών επιτύμβιων μνημείων, όπως για παράδειγμα το επιτύμβιο ανάγλυφο της Κοραλλίου, από τον ταφικό περίβολο των αδελφών Αγάθωνος και Σωισκράτους από την Ηράκλεια¹. Τα ανάγλυφα μεταφέρθηκαν στο Αρχαιολογικό Μουσείο Κεραμεικού, αφού πρώτα τοποθετήθηκαν στον αρχαιολογικό χώρο αντίγραφο από τσιμεντοκονίαμα ειδικής σύνθεσης. Για την εργασία αυτή ο von Woyski και ο Α. Παπαγρηγορίου πειραματίστηκαν στην κατασκευή καλουπιών, δοκιμάζοντας συνδυασμό υλικών παραδοσιακών, όπως η γύψος, και νέων για την εποχή, όπως η πολυουρεθάνη. Παρόμοια εργασία απαιτήθηκε και για τη μεταφορά στο Μουσείο του Κεραμεικού του γνωστού Ταύρου από τον ταφικό περίβολο του Διονυσίου Κολλυτέως, ο οποίος αντικαταστάθηκε με αντίγραφο από τσιμεντοκονίαμα, εργασία ιδιαίτερα απαιτητική λόγω του μεγέθους και της φύσης του γλυπτού (εικ. 2, 5). Η εργασία αυτή πραγματοποιήθηκε τα έτη 1996 έως 2000 από τον τότε συντηρητή της ανασκαφής του Κεραμεικού Γιάννη Παπαγρηγορίου και συντηρητές της Γ' ΕΠΚΑ. Ο Γ. Παπαγρηγορίου δούλεψε ως συντηρητής για το DAI Αθηνών από το 1976 έως το 2015 και συνεργάστηκε επίσης με τον von Woyski, όπως και με συντηρητές του ΥΠΠΟ, σε πλήθος εργασιών με χαρακτηριστικότερες τη συντήρηση και έκθεση του Κούρου και της Σφίγγας από την Ιερά Πύλη, τη συντήρηση της επιτύμβιας στήλης του Αγάθωνος, στην οποία χρησιμοποιήθηκε η τεχνολογία καθαρισμού με χρήση Laser, τη στερέωση τοιχίων στο μνημείο στον τρίτο Όρο, ενώ συμμετείχε επίσης στις εργασίες επανέκθεσης του Αρχαιολογικού Μουσείου Κεραμεικού το 2004. Επιπλέον, αξίζει να αναφερθεί ότι ο von Woyski από τα πρώτα χρόνια της θητείας του συνέλεγε συγγράμματα

και βιβλιογραφία σχετικά με τη συντήρηση αρχαιοτήτων, τα οποία βρίσκονται σήμερα στο αρχείο του Κεραμεικού (εικ. 4).

Στην Αρχαία Ολυμπία και στο Ηραίον της Σάμου ο von Woyski και ο Γ. Παπαγρηγορίου είχαν συχνή παρουσία σε όλα τα χρόνια της θητείας τους, ενώ κατά τις καλοκαιρινές ανασκαφές, πολλοί ήταν οι συντηρητές που εργάστηκαν εκεί. Τη δεκαετία του 1980 απασχολήθηκαν, ιδιαίτερα για τη συντήρηση της μεγάλης συλλογής χάλκινων και σιδερένιων ευρημάτων, οι συντηρητές Hermann Born, Annemette Bruselius, Danae Thimme, Inge von Woyski κ.ά. Στο Ηραίον της Σάμου αξίζει να σημειωθεί η συμμετοχή του συντηρητή και αρχαιολόγου Uwe Peltz στη συντήρηση χάλκινων ευρημάτων από παλαιότερες ανασκαφές του 1910 και του 1930, καθώς και η μελέτη του σχετικά με την ιστορία της συντήρησής τους. Επιπλέον, σημαντική υπήρξε η τοποθέτηση στον αρχαιολογικό χώρο του Ηραίου αντιγράφων από τσιμεντοκονίαμα του αναθήματος που είναι γνωστό ως «σύνταγμα του Γενέλεω», εργασία στην οποία πήρε μέρος και ο von Woyski (εικ. 8, 9, 11). Η εργασία αυτή υλοποιήθηκε το 1987 και έγινε εφικτή μετά από γενναίο δωρεά της καθ. δρος Viktoria von Flemming.

Στον αρχαιολογικό χώρο του Καλαποδίου κατά τη διάρκεια των πρώτων ανασκαφών, που πραγματοποιήθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και στις αρχές του 1980, εργάστηκαν στη συντήρηση πληθώρας χάλκινων και κεραμικών ευρημάτων οι συντηρήτριες Αναστασία Βουτσινά, Αιμιλία Κοσώνα και Barbara Niemeier, υπό την επίβλεψη του συντηρητή αρχαιοτήτων της αρμόδιας Εφορείας Αρχαιοτήτων Χρήστου Βαποράκη. Μια χαρακτηριστική περίπτωση, που αφορά επέμβαση συντηρητή κατά την περισυλλογή του ευρήματος στην ανασκαφή, είναι αυτή του 1976 στο Καλαπόδι, όταν ήρθε στο φως, εντός του κλασικού βόρειου ναού, το ιδιαίτερο εύρημα του προσωρινού ιερού με το κτιστό θρανίο για τα αναθήματα. Μετά την ανασκαφή του βωμού που βρισκόταν μπροστά, κατέστη απαραίτητη η απομάκρυνση σε μορφή μπλοκ του θρανίου. Στο αρχείο της ανασκαφής βρίσκεται η φωτογραφική τεκμηρίωση τόσο του ξύλινου νάρθηκα για την απομάκρυνση του θρανίου μαζί με όλα τα αντικείμενα που είχαν βρεθεί κατά χώραν, όσο και της φόρτωσης σε ένα μικρό αγροτικό φορτηγό (εικ. 6, 7, 10, 15).

Μοναδική πρόκληση στην ιστορία του Ινστιτούτου αποτέλεσε η συντήρηση και έκθεση του κολοσσικού αγάλματος του Κούρου, του οποίου τα κύρια τμήματα είχαν ανασκαφεί το 1980 στο Ηραίον της Σάμου, υπό τη διεύθυνση του Helmut Kyrieleis. Το μαρμάρινο γλυπτό του 6ου αιώνα π.Χ. φέρει την αναθηματική επιγραφή του Ίσχη, γιου του Ρήσιου, και είχε αρχικό ύψος περ. 4,80 μ. Για ένα τόσο δύσκολο εγχείρημα συντήρησης έπρεπε να κληθούν ειδικοί και το Ινστιτούτο κατόρθωσε να φέρει τον κορυφαίο σε αυτό το πεδίο Ιταλό συντηρητή Silvano Bertolin. Η ομάδα του Bertolin ενισχύθηκε με τον γλύπτη Τάσο Γκιόκα από την πλευρά της Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Κυκλάδων. Η εξαιρετική φήμη του Bertolin εδραζόταν στη συντήρηση των διάσημων αετωματικών γλυπτών από τον ναό της Αφαίας στην Αίγινα που βρίσκονται στη Γλυπτοθήκη του Μονάχου. Ακολούθησαν πολυάριθμες αναθέσεις για εργασίες συντήρησης σε ονομαστές συλλογές αρχαιοτήτων, μεταξύ των οποίων στο Λούβρο, στο Μουσείο Getty και στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

στην Αθήνα. Εκτός από την αποκατάσταση από μικρότατα θραύσματα της ομάδας γλυπτών της Σκύλλας από τη βίλα του Ρωμαίου αυτοκράτορα Τιβερίου στη Sperlonga, στις μεγαλύτερες εργασίες του S. Bertolin εντάσσεται και η συντήρηση του Βωμού της Περγάμου στα Κρατικά Μουσεία του Βερολίνου τη δεκαετία του 1990.

Η συντήρηση του σαμιακού Κούρου, που είχε βρεθεί σπασμένος σε αρκετά μεγάλα κομμάτια (ο κορμός μόνο ζυγίζει 2,5 τόνους), περιλάμβανε τη συγκόλληση των μεγάλων θραυσμάτων με ατσάλινες ανοξείδωτες καρφίδες και ειδικής σύστασης αντιστρέψιμο τσιμέντο ως συνδετικό υλικό, τη σφράγιση των κενών, τη συμπλήρωση των τμημάτων του σώματος που μπορούσαν να αποδοθούν με ασφάλεια και την τοποθέτησή τους στο άγαλμα (εικ. 13). Για το στήσιμο του Κούρου στο Μουσείο κατασκευάστηκαν δύο ράβδοι από τιτάνιο και ατσάλι και κάμφθηκαν έτσι ώστε να ταιριάζουν στη γωνία των ποδιών που βρίσκονται σε βηματισμό (εικ. 14). Για στατικούς λόγους οι ράβδοι έπρεπε να τοποθετηθούν στο εσωτερικό των ποδιών μέχρι το ύψος των γοφών. Το μεγάλο κόστος της κατασκευής των ράβδων ανέλαβε η εταιρεία Klöckner-Humboldt-Deutz Hellas, ενώ τη σφυρηλάτηση και το ακριβές λύγισμα στη σωστή γωνία πραγματοποίησε η εταιρεία BIEΞ στην Ελευσίνα. Οι κάτω απολήξεις των ράβδων πακτώθηκαν σε βάση που είχε κατασκευαστεί από μπετόν ενισχυμένο με ειδικό ατσάλινο οπλισμό, διασφαλίζοντας έτσι την αντοχή στους σεισμούς.

Για να είναι δυνατή η μελέτη και φωτογράφιση του Κούρου από όλες τις πλευρές, τοποθετήθηκε ανάμεσα στη βάση και στο θεμέλιο ένας περιστρεφόμενος ατσάλινος δίσκος, επίσης ειδικά κατασκευασμένος για να αντέχει το βάρος. Τους υπολογισμούς για τον περιστρεφόμενο δίσκο και τη στερέωση των ράβδων πραγματοποίησε δωρεάν ο F. Sailer (Μόναχο).

Περαιτέρω πρόκληση αποτέλεσε το νέο μουσείο στο Βαθύ, που είχε σχεδιαστεί για να στεγάσει τη συλλογή γλυπτών και βρισκόταν ήδη υπό κατασκευή όταν βρέθηκε ο κορμός του Κούρου. Στο χρηματοδοτημένο από το Ίδρυμα Volkswagen κτήριο έπρεπε να γίνουν αλλαγές προκειμένου να εκτεθεί εκεί ο Κούρος: στον χώρο που επιλέχθηκε τελικά για το άγαλμα το δάπεδο βυθίστηκε, ώστε να εξασφαλιστεί επαρκές ύψος. Όταν το 1984 βρέθηκε εν τέλει και τμήμα της κεφαλής με το πρόσωπο του αγάλματος, έπρεπε να απομακρυνθεί η σκεπή και να αντικατασταθεί από υπερυψωμένη γυάλινη στέγη (εικ. 1, 12). Η υλοποίηση αυτών των χρονοβόρων και δαπανηρών μετασκευών κατέστη δυνατή χάρη σε χορηγία της Ένωσης Γερμανοελληνικών Εταιρειών².

Εκτός από τις παραπάνω προκλήσεις, που η δυσκολία τους αφορά κυρίως το μέγεθος και το βάρος, υπάρχουν και άλλες περιπτώσεις συντήρησης που αποδείχθηκαν ιδιαίτερες απαιτητικές, αυτήν τη φορά εξαιτίας της φύσης του υλικού από το οποίο είναι κατασκευασμένα τα αντικείμενα, όπως συμβαίνει μεταξύ άλλων με τα οργανικά υλικά. Μοναδική στον ελλαδι-

08

06

Καλαπόδι. Η προσωρινή σκαλωσιά που κατασκευάστηκε από τους εργάτες της ανασκαφής για την απομάκρυνση του βωμού από τον χώρο (D-DAI-ATH-Archiv-GA-KAL-F-011-1976-59_0028, φωτ.: R. Felsch).

07

Καλαπόδι, 24.10.1976. Τοποθέτηση ξύλινου νάρθηκα για την ασφαλή μεταφορά του βωμού. Διακρίνονται αριστερά ο von Woyski, δεξιά με το γκρίζο πανωφόρι ο υπεύθυνος αρχιτέκτονας Christof Schuler και ένας εργάτης (D-DAI-ATH-Archiv-GA-KAL-F-21-A-II-0010, φωτ.: R. Felsch).

08

Σάμος. Διαδικασία τοποθέτησης αντιγράφων του συντάγματος του Γενέλεω (D-DAI-ATH-2021-00501, φωτ.: H.J. Kienast).

09

09

Σάμος. Διαδικασία τοποθέτησης αντιγράφων του συντάγματος του Γενέλεω (D-DAI-ATH-2021-00502, φωτ.: H.J. Kienast).

10

10

Καλαπόδι. Τοποθέτηση ξύλινου νάρθηκα για την ασφαλή μεταφορά του βωμού. Διακρίνονται ο συντηρητής von Woyski και κάτω αριστερά ο υπεύθυνος αρχιτέκτονας Christof Schuler (D-DAI-ATH-Archiv-GA-KAL-F-21-A-II-0008, φωτ.: R. Felsch).

11

11

Σάμος. Μετά την ολοκλήρωση της τοποθέτησης των αντιγράφων του συντάγματος του Γενέλεω (D-DAI-ATH-2021-00506, φωτ.: H.J. Kienast).

12

Σάμος. Ο Κούρος μετά την τοποθέτησή του στην ειδική βάση (D-DAI-ATH-2017-31528, φωτ.: Η. Kyrieleis).

13

Σάμος. Ο Κούρος κατά τη διαδικασία συμπλήρωσης. Διακρίνονται από δεξιά ο Ιταλός συντηρητής Silvano Bertolin και ο γλύπτης Τάσος Γκιόκας (D-DAI-ATH-2017-31527, φωτ.: Η. Kyrieleis).

14

Σάμος. Ο Κούρος κατά τη διάρκεια κάμψης των μεταλλικών στηριγμάτων. Διακρίνονται ο συντηρητής Silvano Bertolin στο κέντρο και ο γλύπτης Τάσος Γκιόκας δεξιά (D-DAI-ATH-2017-31574, φωτ.: Η. Kyrieleis).

15

Καλαπόδι. Μεταφορά του βωμού με μικρό φορτηγό. Διακρίνονται ο αρχαιολόγος R. Felsch, ο υπεύθυνος αρχιτέκτονας Christof Schuler και οι εργάτες της ανασκαφής (D-DAI-ATH-Archiv-GA-KAL-F-21-A-II-0011).

13

14

15

κό χώρο είναι η μεγάλη πυκνότητα ξύλινων ευρημάτων στο Ηραϊόν της Σάμου. Το ξύλο, όπως και άλλα οργανικά υλικά, χρησιμοποιούνταν ευρέως στην καθημερινή ζωή της αρχαιότητας. Ωστόσο δεν διατηρήθηκε παρά σε ελάχιστες περιπτώσεις, κάτι που υπογραμμίζει την υψηλή επιστημονική αξία των σαμιακών ευρημάτων. Κατά την αποκάλυψή τους, από τη δεκαετία του 1960 έως τη δεκαετία του 1980, τα περισσότερα αντικείμενα αντιμετώπιζαν κίνδυνο παραμόρφωσης και ρηγμάτωσης. Λόγω έλλειψης κατάλληλων εργαστηριακών υποδομών στις αποθήκες, χρησιμοποιήθηκε μια αυτοσχέδια κατασκευή από τούβλα και θερμαινόμενες μεταλλικές λεκάνες με ένθετα κόσκινα, προκειμένου να εμβαπτιστούν τα ξύλα σε διάλυμα πολυαιθυλενογλυκόλης (PEG), διατηρώντας τη θερμοκρασία σταθερή (εικ. 17). Οι εργασίες πραγματοποιήθηκαν από τη συντηρήτρια A. Grünter. Μία μεγάλη ομάδα ειδικών και χορηγών συνέβαλαν στην υλοποίηση του προγράμματος με συμβουλές και χρηματοδότηση: οι εταιρείες Farbwerke Hoechst, Isar-Chemie München, το τότε Μουσείο Προϊστορίας και Πρώιμης Ιστορίας Berlin-Charlottenburg κ.ά.³

Τις τελευταίες δεκαετίες στην Ελλάδα, αλλά και διεθνώς, ο κλάδος της συντήρησης αρχαιοτήτων έχει αναπτυχθεί τόσο στο επίπεδο της εκπαίδευσης μέσω πανεπιστημιακών σχολών, όσο και στο επίπεδο της έρευνας και της εφαρμογής, διαμορφώνοντας ένα πλαίσιο άσκησης του επαγγέλματος του συντηρητή. Οι συντηρητές αρχαιοτήτων, σύμφωνα με τους κώδικες δεοντολογίας που έχουν θεσπιστεί (ΦΕΚ 382/Β'/24-03-2000), έχουν υποχρέωση να εφαρμόζουν κατάλληλες πρακτικές συντήρησης (χρήση υλικών, τεχνικών και μεθόδων αντιστρέψιμων και μη βλαπτικών προς το αντικείμενο) και να τηρούν αρχείο και υλικό τεκμηρίωσης των επεμβάσεων.

Τα τελευταία χρόνια το DAI Αθηνών έχει δώσει επιπλέον βάρος στην ενίσχυση του τομέα της συντήρησης, με πρόσληψη μόνιμου και εποχικού προσωπικού λόγω του μεγάλου φόρτου εργασίας που προκύπτει τους καλοκαιρινούς μήνες, όπως επίσης και στην αναβάθμιση του εξοπλισμού των εργαστηρίων. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη περίπτωση υπήρξε η πρόσφατη συντήρηση και φωτογραφική τεκμηρίωση με το σύστημα RTI (Reflectance Transformation Imaging) σημαντικών ενεπίγραφων μολύβδινων κατάδεσμων από τον Κεραμεικό, που ανέλαβε η συντηρήτρια Αμαλία Σιάτου (εικ. 16). Συχνές είναι και οι συνεργασίες με εξωτερικά συνεργεία για εργασίες αποκατάστασης μνημείων, με πιο πρόσφατες την αναστήλωση του βόρειου κίονα του αναθηματικού μνημείου των Πτολεμαίων στην αρχαία Ολυμπία, τη συντήρηση και ανάδειξη της νότιας ναϊκής ενότητας στον αρχαιολογικό χώρο του Καλαποδίου (εικ. 19) και τη συντήρηση τμήματος του Κυκλικού Λουτρού στον Κεραμεικό σε συνεργασία με τους συντηρητές της ΕΦΑ Πόλης Αθηνών (εικ. 18). Πριν από κάθε εργασία συντήρησης και αποκατάστασης εκπονούνται πάντα οι απαραίτητες μελέτες και λαμβάνονται οι σχετικές άδειες από τις αρμόδιες υπηρεσίες του ΥΠΠΟ, ενώ ανά έτος αποδίδεται στο υπουργείο το υλικό τεκμηρίωσης των επεμβάσεων (δελτία συντήρησης, φωτογραφικό αρχείο κ.ά.). Πρόσφατα κατατέθηκε επιτυχώς στο ΥΠΠΟ μελέτη συντήρησης σχετικά με την αποκατάσταση του Εργαστηρίου του Φειδία – Παλαιοχριστιανικής Βασιλικής στην Αρχαία Ολυμπία, ενώ συχνές είναι και οι μελέτες σε δείγματα δομικών υλικών (κονιαμάτων, λίθων κ.ά.) για την

16

Κεραμεικός. Φωτογράφιση με τη μέθοδο RTI των ενεπίγραφων μολύβδινων κατάδεσμων από τη συντηρήτρια Αμαλία Σιάτου. Αρχείο DAI (φωτ.: Α. Σωτηρόπουλος).

17

Σάμος. Συντήρηση ένυδρων ξύλινων αντικειμένων με τη μέθοδο του εμποτισμού σε διάλυμα πολυαιθυλενογλυκόλης (D-DAI-ATH-2021-00511, φωτ.: Η. Kyrieleis).

18

Κεραμεικός. Εργασίες συντήρησης και ανάδειξης τμήματος του Κυκλικού Λουτρού. Αρχείο DAI (φωτ.: Α. Σωτηρόπουλος).

19

Καλαπόδι. Κατά τη διάρκεια συντήρησης των λίθων του νότιου ναού. Αρχείο DAI (φωτ.: Α. Σωτηρόπουλος).

20

DAI Αθηνών. Εργασίες συντήρησης του χαρτώου υλικού από το αρχείο. Στη φωτογραφία, ο συντηρητής Αλέξανδρος Μπουρλής. Αρχείο DAI (φωτ.: Α. Σωτηρόπουλος).

επιλογή των κατάλληλων υλικών και μεθόδων επέμβασης.

Παράλληλα το DAI Αθηνών διατηρεί συνεργασίες με εκπαιδευτικά ιδρύματα και σχολές, όπως με το Τμήμα Συντήρησης του Πανεπιστημίου Εφαρμοσμένων Τεχνών HTW του Βερολίνου για την απασχόληση φοιτητών στο πλαίσιο της πρακτικής άσκησης. Επιπλέον, πρόσφατα ξεκίνησε συνεργασία με το Τμήμα Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής (ΠΑΔΑ), σε επίπεδο πρακτικών αλλά και πτυχιικών εργασιών μέσω υλικού από το DAI, όπως κειμήλια και χρηστικά αντικείμενα ιστορικής αξίας. Τέλος, έπειτα από πρωτοβουλία του αρχαιολόγου και υπεύθυνου για το αρχείο του DAI Αθηνών Δημήτρη Γρηγόρη, στο πλαίσιο της ψηφιοποίησης του αρχείου, ξεκί-

νησε το 2021 συστηματική συντήρηση του χαρτώου υλικού, με την οποία ασχολούνται φοιτητές του Τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του ΠΑΔΑ, σε επίπεδο πρακτικής άσκησης (εικ. 20).

Στόχος για τα επόμενα χρόνια είναι η διατήρηση και η ενίσχυση του ρόλου της συντήρησης στις δράσεις του DAI, καθώς και η ανάπτυξη της έννοιας της προληπτικής συντήρησης με τη συνεχή βελτίωση των χώρων, των συνθηκών και του τρόπου αποθήκευσης των αρχαιολογικών ευρημάτων, σε στενή πάντα συνεργασία με τους συναδέλφους του ΥΠΠΟ. Παράλληλα συνεχίζεται η συλλογή πληροφοριών για το παρελθόν της συντήρησης στο DAI Αθηνών, καθώς η συντήρηση της μνήμης είναι εξίσου σημαντική με αυτή των αντικειμένων⁴.

Σημειώσεις

- 1 Stroszeck 2017, σ. 211–212.
- 2 Kyrieleis 1996, σ. 15–18, Kyrieleis 1988.
- 3 Kopcke 1966, Kyrieleis 1980.

- 4 Ευχαριστώ θερμά για τις προφορικές και γραπτές πληροφορίες τους: Katja Sporn, Wolf D. Niemeier, Rainer Felsch, Jutta

Stroszeck, Reinhard
Senff, Katharina Brandt,
Katerina Kock–Paraskeva,
Ελένη Τζίμη, Δημήτρης
Γρηγορόπουλο, Christa

Schauer, Αλίκη Μουστάκα,
Γιάννη Παπαγρηγορίου,
Φώτη Κατέβα και Χρήστο
Βαποράκη.

Βιβλιογραφία

- Kopcke 1966: Kopcke G., «Holzfunde im Heraion. Fundlage und Konservierung», *AA* 84 (1966), σ. 165–170.
- Kyrieleis 1980: Kyrieleis H., «Archaische Holzfunde aus Samos», *AM* 95 (1980), σ. 87–147.
- Kyrieleis 1988: Kyrieleis H., «Der Kuros von Samos: Das Abenteuer, ein Meisterwerk archaischer Kunst ins Museum zu bringen», *Archäologie in Deutschland* 1988/1, σ. 18–23.
- Kyrieleis 1996: Kyrieleis H., *Samos X: Der große Kuros von Samos*, Bonn 1996.
- Peltz 2011: Peltz U., «trotz aller Bepinselung mit der (...) empfohlenen Harzlösung», *Restaurierungsgeschichte der Bronzen aus dem samischen*

- Heraion von 1910 bis 1939», *AM* 126 (2011), σ. 262–294.
- Stroszeck 2017: Stroszeck J., *Ο Κεραμικός των Αθηνών, Ιστορία και Μνημεία εντός του αρχαιολογικού χώρου*, Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο, Bibliopolis, Αθήνα 2017, σ. 215–219.
- Woyski 1976: von Woyski K., «Bronzekonservierung und -restaurierung am DAI in Griechenland», *Arbeitsblätter für Restauratoren* 1 (1976), σ. 75–78.
- Woyski 1991: von Woyski K., *Griechische Landschaften, Eine Ausstellung aus Anlaß zum 60. Geburtstag am 9.1.1991*, Goethe Institut Athen (Ελληνικά τοπία 9.1–31.1.1991. Έκθεση που οργανώνεται με τη συμπλήρωση των εξήντα του χρόνων στις 9.1.1991), Αθήνα 1991.